

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 28 januari 2018

Beproevingen (Lukas 4:1-13)

Alex van Heusden

Een gedicht van Remco Campert uit de bundel *Open ogen*, onlangs verschenen. Het heet 'Notitie'. Het gaat zo:

Ik zag een jongetje zitten
verwezen op een stoeltje
bedekt met bloed
en asgrauwe puinstof
onder een huis weggehaald
met bommen bestookt
door Assads moordenaarstroep

dit gedicht helpt hem niet
maar het is genoteerd

Dit gedicht is een registratie in tweevoudige zin. Ten eerste een registratie in wat het beschrijft. U herkent het tafereel. Het was in augustus 2016. Na een bombardement op Aleppo in Syrië werd Omran, een vijfjarig jongetje, van onder het puin gehaald en in een ambulance op een oranje stoel gezet. Daar werd een video van gemaakt die de hele wereld overging. Die video is fake - beweerde Assad. Dat horen we vaker, het is aan de orde van de dag - maar fake of niet, de oorlog in Syrië, deels beëindigd, maar lang niet overal, die is niet fake, die is gruwelijk waar, met ontelbaar veel slachtoffers, ook onder kinderen.

Het gedicht over dat ene jongetje is, ten tweede, een registratie van onmacht: *dit gedicht helpt hem niet / maar het is genoteerd*. Zo'n gedicht, hoe machteloos ook, is een baken tegen het vergeten, wat we misschien het liefst zouden willen. Het is een klein monument tot gedachtenis. En zulke monumenten hebben we nodig, ook al verstoren ze onze relatieve rust en kalme gemoed, en vormen ze een beproeving voor de manier waarop we ons leven hebben ingericht - een steen in de vijver.

Beproevingen. Aanvechtingen. Het zijn kleine en soms grote examens, die je de vraag doen stellen: wie ben ik? Wie wil ik zijn? Waar sta ik voor? Waar sta ik achter? Hoe ga ik om met andere mensen, naaste verwanten, verre vreemden? Neem de beproevingen die in familieverband voorkomen. Kinderen die je achter het behang wilt plakken, ouders die stom zijn en jou maar niet begrijpen. Verdriet, scheldpartijen, verkeerde dingen zeggen - en dan proberen de schade te herstellen en weer tot elkaar te komen. Als dat lukt, ben je geslaagd voor het examen. En als het niet lukt, tja, dat komt voor, helaas. De pijn van de verwijdering die hevig wordt gevoeld. En wachten op een herkansing die misschien nog gaat komen.

Het verhaal dat wij zojuist hebben horen voorlezen, situeert Jezus in de woestijn, het klassieke oord van beproeving. Daar moet hij examen doen, dat wil zeggen hij wordt getoetst op zijn verstaan van de traditie waarin hij is opgegroeid, de woorden van de Thora, de onderwijzing. Hoe heeft hij die geproefd en gesmaakt, hoe heeft hij die verteerd?

Daar, in de woestijn treft Jezus de satan, de tegenstander, de aanklager, die heel graag wil weten hoe je ervoor staat, of je wel stevig in je schoenen staat. Hij komt niet uit het niets

vandaan, hij is een geducht bijbels-mythologisch personage. In het boek Job is hij een officier van justitie die in de godenraad van voorzitter JHWH toestemming krijgt die steenrijke herenboer in het land Oez stevig op de proef te stellen en hij laat er geen gras over groeien, want op één dag raakt Job alles kwijt wat hij heeft, ook zijn zonen en zijn dochters. Geen aangenaam heerschap, deze satan.

Hoe stellen wij ons hem voor? Hij is weliswaar een personage, maar zonder gestalte. Hij is een stem, een die van buiten komt. Hij vertegenwoordigt de heersende macht. In satan spreekt de Romeinse bezettingsmacht in het Joodse land. Maar evenzeer is hij een innerlijke stem, in je huid gekropen, die jou gebiedt je te voegen naar het bestaande en het geldende. Een stem die twijfel zaait, onrust stookt en o zo moeilijk te weerstaan is, omdat hij spreekt als Vrouwe Thora. Tweedrachtzaaiër heet hij dan ook, deze satan.

In de drie beproevingen die tweedrachtzaaiër loslaat op Jezus gaat het over macht en hoe die uit te oefenen: economische macht, 'brood', politieke macht, 'koninkrijken', en religieuze macht, 'het Heilige'.

Na veertig dagen vasten heeft Jezus honger. Om hem heen liggen ronde platte stenen die hem aan broden doen denken. Stem van de tweedrachtzaaiër: 'Zeg tegen die steen dat hij brood wordt.' Is het in de geest van de Thora zo te spreken? Volgens de Thora moet iemand die honger heeft, verzadigd worden. Maar moet er dan eerst een wonder gebeuren - steen veranderd in brood - waartoe een zoon van God toch in staat zou moeten zijn? Jezus pareert Tweedrachtzaaiër met een woord uit de Thora, het boek Deuteronomium (8:3): 'De mens leeft niet van brood alleen.' Het citaat is onvolledig, want ook staat geschreven: 'Van alles wat uitgaat uit de mond van God zal de mens leven.'

Dit is de grote les van de woestijn. Dit is wat de kinderen van Israël na de uittocht uit Egypte hebben moeten leren, beproeving na beproeving. Nog maar nauwelijks zijn ze onderweg in die onmetelijke woestijn, of ze gaan klagen: wat moeten wij drinken, wat moeten wij eten? Ze ontvangen brood uit de hemel, ze vragen: 'Wat is dat?' Mozes, hun leider en leraar, antwoordt (Exodus 16:15v):

Dit is het brood dat JHWH aan jullie geeft, om te eten.

Dit is het woord dat JHWH heeft opgedragen:

Verzamel ervan, ieder naar de behoefte van zijn mond.

'Brood' en 'woord'. Het woord over het brood is een opdracht die de kinderen van Israël moeten volbrengen. De Thora leert: als mensen delen met elkaar, is er brood genoeg voor iedereen en hoeft niemand gebrek te lijden. Wij mensen kunnen dat voor elkaar krijgen, kunnen leren delen. Er is geen wonder voor nodig om te zorgen dat wereldwijd geen mens nog sterft van de honger. Maar, hoe schandalig, nog altijd is er hongersnood en het ziet er voorsnog niet naar uit dat daaraan een einde komt. De hooggeplaatsten die deze wereld beheersen, koesteren in hun waanwijsheid hun eigen Thora, die van het eigenbelang, en verordonneren dat alles blijft zoals het is. Intussen stoten zij de arme het brood uit de mond.

Wie de macht heeft over het brood... Tweede beproeving. In één seconde, in een flits, toont tweedrachtzaaiër hem alle koninkrijken van de bewoonde wereld. Die zal hij hem geven. Geven? Alles wat Tweedrachtzaaiër geeft, néemt hij, zo is het, niet anders. Alle koninkrijken van de bewoonde wereld zijn nu in handen van de Romeinse keizer, eerst Augustus, daarna Tiberius - in het Lukasevangelie worden ze beiden genoemd. Zal Jezus de derde keizer worden van het Romeins imperium? Zo machtig, zo wreed? Een godenzoon op de keizerstroon? Maar

dan wel in dienst van Tweedrachtzaaiër, aan hem onderworpen. Zou Jezus de ambitie hebben om keizer te worden van het Romeins Imperium, dan zou hij het tegendeel worden van een messias, hij zou een tiran worden, geheel in dienst van het Romeinse systeem van slavernij.

Macht bezitten, mensonterende heerschappij uitoefenen, dat is de grote verleiding waaraan Jezus blootstaat. Niet alleen politieke macht, ook absolute religieuze zeggenschap wordt hem aangeboden, dan wel om zoden te zetten aan de dijk van het bestaande en het geldende. Daar staat hij, op de vleugel van het heilige, de tempel in Jeruzalem. 'Onder zijn vleugels vindt gij een toevlucht' - zo staat geschreven in een der psalmen (Psalm 91:4). Daar mag hij nu een cultus vestigen te zijner ere, niet onder, maar op de vleugel. Tweedrachtzaaiër probeert Jezus te verleiden tot een *bungyjump* met engelen als levenslijn. Zo'n religieuze manifestatie zou ongehoord zijn in de geschiedenis van mensen. Zo je lichaam inzetten, zo je lichaam geven. Jezus zal zijn lichaam geven, maar volstrekt anders dan waartoe tweedrachtzaaiër hem wil verleiden - niet om brute macht uit te oefenen, maar om mensen te bevrijden. Hij houdt stand in de beproeving.

De oude dichter spert zijn ogen wijd open en beziet deze wereld. Hij schrijft het volgende gedicht:

Deze wereld is een warboel
weinigen zijn nog goed bij hun hoofd
angst regeert hen
angst voor de ander
angst voor hen die uit vreemde streken komen
dat ze je veilige huizen zullen betreden
je dochter verkrachten
je hond zullen eten
angst voor mensen zoals jij
angst voor ooit zelf te moeten vluchten
deel uit te maken van het leger van de havelozen
en de hebniks

Ik hoop dat wij nog goed bij ons hoofd zijn - en blijven. Onze mond niet houden tegen de warboel. Ontvankelijk zijn voor elkaar en voor hen die uit vreemde streken komen, hen met vriendschap bejegenen. En dat wij staande blijven in de beproeving - in de vele beproevingen die onze weg door het leven markeren. De ogen niet toe, maar wijd open.